

ՀԱՅ
ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
1900—1922

2

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅ
ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
1900–1922

Հատոր 2

ՄԵՍՐՈԲ ԱՐՁ. ԱՇԽԻԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԾԱՐ
100

ARCH MESROB ASHJIAN
BOOK SERIES
100

Signature

ԵՐԵՎԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
2017

**Գիրքը հրատարակության է երաշխավորել
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտական խորհուրդը**

Պատասխանատու խմբագիրներ՝ Ա. Խառատյան, Լ. Գևորգյան

Հ 243 Հայ պարբերական մամուլի պատմության 1900-1922 թթ. – Եր.:
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2017. – 787 էջ:

Հայ պարբերական մամուլի սույն՝ 2-րդ հատորն ընդգրկում է 1900-1922 թթ. ժամանակահատվածում հրատարակված հայերեն թերթերի և ամսագրերի պատմությունը: Հատորը ստեղծված է հիմնականում ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատակիցների և մասամբ այլ հաստատություններում աշխատող մասնագետների գործակցությամբ:

Բովանդակային առումով հատորը բացահայտում է նշված մամուլի մտավոր, մշակութային և, առհասարակ, հոգևոր ուղղվածությունը: Թերթերի և ամսագրերի պատմությունն ու բովանդակությունը ներկայացվում է մեծ մասամբ առաջին անգամ: Ըստ խմբերի առանձնացված են արևելահայ, արևմտահայ և գաղթօջախների (սփյուռքի) թերթերն ու ամսագրերը, ինչպես նաև, հասարակական ու քաղաքական ընդհանրությունից ելնելով, կուսակցական հրատարակությունները: Այս աշխատությամբ ամբողջանում է «Հայ պարբերական մամուլի պատմություն» երկհատորյալը՝ 1794–1922 թթ. կարվածքով:

Գիրքը նախատեսված է հասարակայնության լայն շրջանների, այդ թվում և ուսանողական լսարանի համար:

ՀՏԴ 941(479.25):070

ԳՄԴ 63.3(2Հ)+76.12

ISBN 978-99941-73-85-3

© ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2017

ՀՀ Գ
ի հասար
դարի 80-
պարբերա
աշխատա
պատմութ
ցուցաբեր
էր հեռա
մամուլի
խատեակ
դժվար
տարակ
սով կա
Հովան
երկար
իրենց
ղինակ
տիպե
լ
բուհ
երկր
րակ
տու
րակ
րակ
երկ
քա
ցու
նե
ԳԼ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	3
----------------	---

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Արևելահայ մամուլ
Հասարակական քաղաքական պարբերականներ

«Մշակ» (1892-1921) (Ալոյան Լ.)	6
«Մուրճ» (1901-1907) (Գևորգյան Լ.)	24
«Աշխատանք» (1906-1907) և «Նոր աշխատանք» (1907) (Նազարյան Ս.)	32
«Ընկեր» (1906-1914) „.....“	39
«Հովիտ» (1906-1909), «Հովիտ» (1910-1917) „.....“	41
«Երկրի ձայնը» (1906-1908) „.....“	49
«Անկախ մամուլ» (1907-1908) „.....“	55
«Ախուրեան» (1907-1914) „.....“	58
«Հրապարակ» (1908-1909) „.....“	61
«Գալատ» (1909-1910) „.....“	64
«Սուրհանդակ» (1909-1912) „.....“	68
«Նոր ձայն» (1911-1912) „.....“	72
«Կուսն» (1911-1912) „.....“	73
«Եռանդ» (1912) „.....“	76
«Արագած» (1912) „.....“	78
«Նոր մամուլ» (1913-1915) „.....“	80
«Գալատի ձայն» (1913-1916) „.....“	83
«Ջալալիք» (1913-1916) „.....“	85
«Համբավաբեր» (1915-1917) „.....“	90
«Հայաստան» (1917-1918) „.....“	95
Արևելահայ գիտամշակութային մամուլ	
«Բանբեր գրականության և արուեստի» (1903-1904) (Մխիթարյան Մ.)	100
«Տարազ» (1890-1919) „.....“	107
«Թատրոն» (1893-1905) „.....“	112

«Ազգագրական Հանդէս» (1896–1916) „„„„	116
«Յուշարար» (1907–1913) „„„„	119
«Գեղարուեստ» (1908–1909, 1911, 1913, 1917, 1921)	
«Նոր դարոց» (1908–1913) (Գալստյան Թ.)	123
«Թատրոն և երաժշտութիւն» (1910–1917) „„„„	129
«Արօր» (1910–1912) „„„„	133
«Գիւղատնտես» (1909–1917) „„„„	140
«Առողջապահիկ թերթ» (1903–1905) „„„„	143
«Նոր առողջապահիկ» (1912–1914) „„„„	151
Արևելահայ երգիծական մամուլ (1906–1920) (Նազարյան Ս.)	153
Մանկապատանեկան մամուլ „„„„	165
«Պատանի» (1902–1907) „„„„	166
«Հասկեր» (1905–1917) „„„„	167
«Հայկունի» (1910–1912) „„„„	174
«Բողբոջ» (1911–1914) „„„„	177
«Մարմնամարզ» (1911–1914) „„„„	179
Հայ մամուլը Ռուսաստանում	
«Նոր կեանք» (1906–1907) „„„„	183
«Մեր ձայնը» (1907–1909) „„„„	186
«Լրաբեր» (1908–1909) „„„„	190
«Մեր կեանքը» (1910–1912) „„„„	192
«Մարտ» (1911–1916) „„„„	193
«Գարուն» (1910–1912) (Մխիթարյան Մ.)	195
Արցախի Հայ մամուլը (Աբրահամյան Հ.)	206

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Արևմտահայ մամուլ (1900–1914) (Խառատյան Ա.)	213
«Բիւզանդիոն» (1896–1914)	219
«Սուրհանդակ» (1899–1908)	228
«Մասիս» (1900–1908)	240
«Արեւելեան մամուլ» (1900–1909)	259
«Մանգուլիէի էֆքեար» (1901–1909)	268

«Դաշինք» (1909–1910-ական թթ.)	282
«Ժամանակ» (1908–1914)	296
«Հայ գրականութիւն» (1911–1914)	306
Արեւմտահայ մամուլը (1918–1922)	314

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Հայ գաղթավայրերի մամուլ	
Եգիպտահայ մամուլը (1865–1920) (Նազարյան Ս.)	337
Հասարակական-քաղաքական պարբերականներ	
«Արմաւենի» (1865) „.....“	339
«Նեղոս» (1889) „.....“	341
«Փիւնիկ» (1899, Կահիրե, 1901–1903, Ալեքսանդրիա) „.....“	343
«Արշալոյս» (1899–1905, 1908–1914) „.....“	348
«Նոր օր» (1900–1901) „.....“	350
«Նոր ժամանակներ» (1906) „.....“	352
«Ազատ բեմ» (1903–1905, Ալեքսանդրիա, 1906–1907, Կահիրե) „.....“	353
«Ժողովուրդ» (1903–1904) „.....“	356
«Օրէնք» (1905) „.....“	358
«Լուսաբեր» (1904–1908) „.....“	360
«Արեւ» (1908) „.....“	365
«Լուսաբեր-Արեւ» (1909–1912) „.....“	369
«Միութիւն» (1912–1928) „.....“	372
«Արեւ» (1915–1924, Ալեքսանդրիա, 1924-առ այսօր, Կահիրե) „.....“	375
Մանկավարժական և գրական պարբերականներ „.....“	378
«Արտէմիս» (1902–1903) „.....“	379
«Պարտեզ» (1903–1904) „.....“	381
«Սիսուան» (1905) „.....“	384
«Շիրակ» (1905, Ալեքսանդրիա, 1906–1907, Կահիրե) „.....“	387
«Հոսանք» (1912) „.....“	394
«Զարթօնք» (1919) „.....“	400

Երգիծական պարբերականներ

«Ազատ խոսք» (1902-1903, 1906-1908) „„„„„	403
«Աւել» (1908-1910) „„„„„	406
«Նշտրակ» (1908) „„„„„	408
«Մալէշ» (1911-1912) „„„„„	409
«Պրիսմակ» (1917) „„„„„	413

Յրանաահայ մամուլ (Սահակյան Ս.)

«Անահիտ» (1898-1911, 1929-1949) (Դավաբյան Կ.)	414
«Ազատ խոսք» (1901) (Սահակյան Ս.)	430
«Ժամանակ» (1901-1902) „„„„„	432
«Հայ Բարիկ» (1907-1908) „„„„„	437
«Հայ կեանք» (1913-1914) „„„„„	440
«Զէյթուն» (1920) „„„„„	448
«Օշական» (1920-1921) „„„„„	452
Բուլղարահայ մամուլ (Ղասաբյան Զ.)	457
Իրանահայ մամուլ (Մելիքյան Պ., Փահլևանյան Օ.)	470
Ամերիկահայ մամուլ (Ստեփանյան Է.)	475
«Հայք» (1891-1898) „„„„„	491
«Արծիւ» (1905-1906, 1908) „„„„„	510
«Արաքս» (1905-1907) „„„„„	519
«Ազատ» (1918-1919) „„„„„	529
«Տաւրոս» (1918-1919) „„„„„	540
«Վերածնութիւն» (Բոստոն, 1918-1920) „„„„„	553

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

Կուսակցութիւնների մամուլը

ՀԵ Դաշնակցութեան մամուլն Անդրկովկասում (Խուդինյան Գ.)	569
.....	594
ՀԵԴ Կ. Պոլսի մամուլը (1909-1924) (Մ. Հովսեփյան)	581
«Նոր Հոսանք» (1913-1915) „„„„„	608
«Աշխատանք» (1910-1915) „„„„„	

Հնչակյան մամուլ («Մարտ», «Նոր կեանք») (1898-1902) (Սարգսյան Ս.)	617
«Զայն Հայրենեաց» (1899-1911) ,—,	628
Սահմանադրական - ռամկավար մամուլ	
«Ազգ» (1907-1921) ,—,	639
«Վան-Տոսպ» (1911-1918) ,—,	646
Սոցիալ-դեմոկրատական բոլշևիկյան մամուլ (Բարսեղյան Խ.)	660
«Սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական Հայ կազմակերպության («Սպեցիֆիկներ» մամուլ (1900-1920)) (Հակոբյան Ա.).....	675

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հայաստանի առաջին հանրապետության մամուլ (1918-1920) ,—,	699
---	-----

ԱՆՎԱՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿԵՐ

Անձնանուններ ,—,	732
Տեղանուններ ,—,	763
Պարբերական մամուլ ,—,	772